

ปัญหาการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลางเพื่อการส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็ก
ตามความคิดครอบครัวนิเวศ

Problems in Learning for Skipped-generation Family to Promote Child Well-being
Based on the Family Ecology Framework

พัฒนาร ไทยพิบูลย์¹ และ จรูญศรี มาดิลกโกวิท^{2*}

Puttanaporn Thaipiboon^{1*} and Charoonsri Madiloggovit²

บทคัดย่อ

บทความวิจัย เรื่อง “ปัญหาการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลางเพื่อการส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กตามความคิดครอบครัวนิเวศ” ผู้วิจัยใช้ความคิด “ระบบครอบครัวนิเวศ” เป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสานระหว่างวิธีวิจัยเชิงปริมาณและวิธีวิจัยเชิงคุณภาพในการศึกษาครอบครัวแห่งกลางในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคกลางจำนวน 109 ครอบครัว ด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงโครงสร้างและการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก วัตถุประสงค์ในการวิจัยเพื่อศึกษาสภาพปัญหา และความต้องการการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลางตามความคิดครอบครัวนิเวศเพื่อการส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลาง ผลการศึกษาพบว่าปัญหาการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลางที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กจำแนกได้เป็น 6 มิติ คือ 1) สุขภาพของปู่ ย่า ตา ยายในครอบครัวแห่งกลาง 2) เศรษฐกิจของครอบครัวแห่งกลาง 3) คุณลักษณะของครอบครัวแห่งกลาง 4) ความสัมพันธ์ในระบบครอบครัวนิเวศของครอบครัวแห่งกลาง 5) สังคมวัฒนธรรม และ 6) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับครอบครัวแห่งกลาง

คำสำคัญ : ปัญหาการเรียนรู้, ครอบครัวแห่งกลาง, ครอบครัวนิเวศ, ความอยู่ดีมีสุขของเด็ก

Article Info: Received 24 October, 2018; Received in revised form 25 May, 2021; Accepted 2 June, 2021

¹ นิสิตศึกษบัณฑิตสาขาวิชาพัฒนาศึกษา ภาควิชานโยบาย การจัดการและความเป็นผู้นำการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

อีเมล : puttanaporn.th@gmail.com

Ph.D. Candidate in Development Education Division, Department of Educational Policy Management and Leadership, Faculty of Education, Chulalongkorn University Email: puttanaporn.th@gmail.com

² อาจารย์ประจำสาขาวิชาพัฒนาศึกษา ภาควิชานโยบาย การจัดการและความเป็นผู้นำการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

อีเมล : charoonsri@hotmail.com

Lecturer in Development Education Division, Department of Educational Policy Management and Leadership, Faculty of Education, Chulalongkorn University Email: charoonsri@hotmail.com

* Corresponding author

Abstract

The study explored the problems in learning for skipped-generation family to promote child well-being based on the family ecology framework. Mixed methodology with multiple applications was applied as a research design for the study. The researcher applies the family ecology framework in the research and conduct quantitative and qualitative research in 109 skipped-generation families located in the northeastern and central region using structured interview in-depth interview. The major purpose was to study the problems and needs in learning for skipped-generation family to promote child well-being based on the family ecology framework. The results indicated that the learning problems of skipped-generation family related to a child well-being were divided into 6 dimensions: 1) Health of grandparents in skipped-generation family 2) Economic of skipped-generation family 3) Feature of skipped-generation family 4) Family ecology Relationships in skipped-generation family 5) Social and cultural, and 6) the skipped-generation family related agencies.

Keywords: problems in learning, skipped-generation family, family ecology, child well-being

บทนำ

ความอยู่ดีมีสุขของเด็ก (child well-being) เป็นกระบวนการที่เป็นพลวัต เพราะสิ่งแวดล้อมรอบตัวเด็ก เช่น ภูมิหลังทางสังคมเศรษฐกิจ สถานภาพครอบครัว และลักษณะทางกายภาพรอบตัวเด็ก ล้วนส่งผลต่อบุคลิกภาพของเด็กทั้งบุคลิกส่วนตัวและความสามารถของเด็ก ความพึงพอใจในสิ่งที่จำเป็นต่อความต้องการของเด็กทั้งที่เป็นเรื่องหลักและที่เป็นรายละเอียดย่อละ้วนนำไปสู่ความสมบูรณ์ของสุขภาพจิต ความสามารถและการมีปฏิสัมพันธ์ทางบวกกับสิ่งแวดล้อมรอบ ๆ ตัวเด็ก (Thompson & Aked, 2009) ซึ่งเริ่มต้นมาจากครอบครัวที่มีความอบอุ่น เข้มแข็ง มีความเข้าใจในการเลี้ยงดูและจัดกิจกรรมที่มีคุณค่าเหมาะสมกับเด็ก เด็กทุกคนจึงควรมีโอกาสได้เติบโตในสิ่งแวดล้อมที่เอื้ออำนวยให้เกิดพัฒนาการที่สมบูรณ์ทั้ง 4 มิติ คือ กาย จิต สังคม และปัญญา ทั้งนี้ เนื่องจากปัญหาความอยู่ดีมีสุขของเด็กไม่ได้เป็นสิ่งที่จำกัดอยู่แค่เพียงผลกระทบต่อชีวิตปัจจุบันของเด็กเท่านั้น แต่ยังมีผลอย่างสำคัญยิ่งต่ออนาคตของเด็กทุกคน จากข้อมูลการสำรวจภาวะการทำงานของประชากร (ไตรมาส 3) ระหว่าง พ.ศ. 2530-2553 ของสำนักงานสถิติแห่งชาติชี้ให้เห็นชัดเจนว่าโครงสร้างครอบครัวของประเทศไทยได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างเห็นได้ชัด โดยเฉพาะอย่างยิ่งสถานการณ์ที่ในครอบครัวมีเพียงปู่ ย่า ตา ยาย และหลานวัยเด็ก (skipped-generation family) หรือ “ครอบครัวห่วงกลาง” ที่มีแนวโน้มที่เพิ่มขึ้นอย่างมาก จากร้อยละ 3.2 ในปี พ.ศ. 2530 เป็น ร้อยละ 5.5 ในปี พ.ศ. 2553 ซึ่งผลการศึกษาของนิพนธ์ พัวพงศกร (2554) ได้ให้ข้อสังเกตที่น่าสนใจว่าแม้ว่าครอบครัวห่วงกลางในประเทศไทย ปี พ.ศ. 2552 จะมีจำนวนมากกว่า 1.4 ล้านครัวเรือน และก็ยังดูเป็นจำนวนที่ค่อนข้างน้อยเมื่อเทียบกับครัวเรือนประเภทอื่น ๆ แต่เมื่อพิจารณาโดยละเอียดจะพบว่าครัวเรือนประเภทนี้มีอัตราการเปลี่ยนแปลงมากถึงร้อยละ 6.68 ต่อปี ซึ่งเป็นอัตราที่สูงสุดเมื่อเปรียบเทียบกับอัตราการเปลี่ยนแปลงของครัวเรือนทุกประเภท การปรับตัวที่สูงขึ้นนี้สามารถสังเกตเห็นได้ชัดในพื้นที่ชนบท โดยเฉพาะอย่างยิ่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ไม่ว่าจะสถานการณ์การเป็นครอบครัวห่วงกลางจะด้วยความเต็มใจหรือด้วยความจำยอมของปู่ ย่า ตา ยาย แต่ความจริงที่ไม่อาจ

ปฏิเสธได้ คือ “ครอบครัวแห่งกลาง คือ สภาวะเปราะบางที่วัยพึ่งพิงสองกลุ่มวัยคือเด็กและผู้สูงอายุมาพึ่งพากันเอง” และสภาวะนี้อาจส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของทั้งผู้สูงอายุและเด็กกลุ่มนี้ในระดับความรุนแรงที่มากน้อยแตกต่างกันไป ขึ้นอยู่กับบริบทและการเรียนรู้ที่จะปรับตัวของแต่ละครอบครัว

กรอบความคิดระบบครอบครัวนิเวศ (family ecology framework) คือ บริบทหรือชั้น (layer) 4 ชั้น ได้แก่ ระบบจุลภาค (microsystem) ที่เป็นสถานการณ์จริงที่เด็กมีชีวิตอยู่และมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ระบบกึ่งกลาง (mesosystem) ระหว่างครอบครัวและสิ่งแวดล้อมภายนอก ระบบภายนอก (exosystem) สถานการณ์นอกครอบครัวที่มีอิทธิพลต่อพัฒนาการเด็กที่เด็กไม่ได้มีส่วนร่วมโดยตรง และระบบมหภาค (macrosystem) ในระดับประเทศและสังคมโลก นอกจากนั้นความคิดครอบครัวนิเวศยังให้ความสำคัญกับการศึกษาประเด็นครอบครัวทั้งในแนวลึกและแนวกว้างเพื่ออธิบายสะท้อนข้อมูลความรู้เกี่ยวกับครอบครัว โดยคำนึงถึงปัจจัยหลากหลายที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตครอบครัวในอันที่จะทำความเข้าใจครอบครัวได้อย่างลึกซึ้งตามสภาพที่เป็นจริง (จิตตินันท์ เดชะคุปต์, 2556) ดังนั้น ความคิดระบบครอบครัวนิเวศ จึงเหมาะสมสำหรับการศึกษาปัญหาการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลางเพื่อการส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็ก อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันประเทศไทยมีเพียงข้อมูลพื้นฐานที่ขาดการนำไปสู่ความรู้เกี่ยวกับการดำเนินชีวิตของเด็กในครอบครัวแห่งกลางอย่างเป็นทางการ การศึกษาวิจัยเพื่อให้เกิดความเข้าใจในผลกระทบอย่างรอบด้านจำเป็นต้องใช้การศึกษาแบบสหวิทยาการจากหลากหลายสาขา ซึ่งประเทศไทยยังมีการศึกษาวิจัยจำนวนน้อยมากเกี่ยวกับการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลาง และยังไม่เพียงพอที่จะพัฒนาเป็นองค์ความรู้สำหรับหน่วยงาน / ผู้ที่เกี่ยวข้องในการนำไปส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลางให้เกิดประสิทธิผลอย่างเป็นทางการ ในขณะที่ครอบครัวแห่งกลางจำเป็นต้องได้รับโอกาสในการเรียนรู้และการสนับสนุนจากกลไกทุกภาคส่วนในการส่งเสริมให้ครอบครัวมีศักยภาพในการทำบทบาทหน้าที่ได้อย่างเหมาะสม ทั้งนี้เมื่อครอบครัวแห่งกลางมีการเรียนรู้เพื่อสร้างและรักษาสัมพันธภาพที่ดีในครอบครัว ก็จะเป็นปัจจัยเกื้อหนุนให้สมาชิกในครอบครัวมีความผูกพัน เข้าใจกัน และช่วยเหลือสนับสนุนซึ่งกันและกัน ซึ่งจะช่วยลดปัญหาครอบครัวและปัญหาสังคมอื่น ๆ ที่จะเกิดตามมา (กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2559) ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเห็นว่าการวิจัยเรื่อง “ปัญหาการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลางเพื่อการส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กตามความคิดครอบครัวนิเวศ” จะเป็นการพัฒนาอีกหนึ่งองค์ความรู้ที่จำเป็นต่อการพัฒนาทั้งเด็กและผู้สูงอายุในครอบครัวแห่งกลาง โดยการบูรณาการความร่วมมือของทุกภาคส่วนในการส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลางให้เป็นรูปธรรมยิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาสภาพ ปัญหา และความต้องการการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลางเพื่อการส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กตามความคิดครอบครัวนิเวศ

วิธีการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “ปัญหาการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลางเพื่อการส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กตามความคิดครอบครัวนิเวศ” ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสานระหว่างวิธีวิจัยเชิงปริมาณ (quantitative research) และวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) ดังนี้

1. วิธีวิจัยเชิงปริมาณ (quantitative research)

พื้นที่ศึกษา ผู้วิจัยเลือกพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคกลางเป็นพื้นที่ศึกษา โดยเลือกจังหวัดนครราชสีมาเป็นตัวแทนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และเลือกจังหวัดราชบุรีเป็นตัวแทนภาคกลาง

ประชากรที่ศึกษา ได้แก่ ครอบครัวในจังหวัดนครราชสีมา 823,789 ครอบครัว และครอบครัวในจังหวัดราชบุรี 227,547 ครอบครัว รวมจำนวน 1,051,336 ครอบครัว (กรมการปกครอง, 2559ก, 2559ข) กำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างโดยใช้สูตรของทาร์โยยามาเน ที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 90 ค่าความได้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 109 ครอบครัว ซึ่งประกอบด้วยปู่ ย่า ตา ยายจำนวน 109 คน และเด็กอายุ 5-18 ปี ในครอบครัวแห่งกลางจำนวน 109 คน จากนั้นสุ่มตัวอย่างอำเภอแบบเจาะจง 1) เลือก 1 อำเภอในจังหวัดนครราชสีมาที่มีอัตราส่วนพึ่งพิงทางอายุ (dependency ratio) ของอำเภอที่ใกล้เคียงกับอัตราส่วนพึ่งพิงทางอายุของจังหวัดนครราชสีมา (49.22) คือ อำเภอพิมาย (49.95) และ 2) เลือก 1 อำเภอในจังหวัดราชบุรีที่มีอัตราส่วนพึ่งพิงทางอายุ (dependency ratio) ของอำเภอที่ใกล้เคียงกับอัตราส่วนพึ่งพิง (ทางอายุ) ของจังหวัดราชบุรี (68.34) คือ อำเภอบางแพ (68.72) จากนั้นเลือกตำบลโดยการสุ่มตัวอย่างอย่างง่าย 1) อำเภอพิมายมี 12 ตำบล สุ่มตัวอย่างอย่างง่ายมา 1 ตำบล คือ ตำบลโบสถ์ 2) อำเภอบางแพมี 7 ตำบล สุ่มตัวอย่างอย่างง่ายมา 1 ตำบล คือ ตำบลวัดแก้ว ซึ่งผู้วิจัยสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงเฉพาะครอบครัวที่มีปู่และ/หรือย่า และ/หรือตา และ/หรือยาย และหลานที่มีอายุไม่เกิน 18 ปีอาศัยอยู่ร่วมกัน โดยที่รุ่นพ่อแม่ไม่ได้พำนักอยู่อาศัยด้วยกันเป็นประจำติดต่อกันมากกว่า 6 เดือน ครอบครัวแห่งกลางที่ศึกษาประกอบด้วย ครอบครัวในพื้นที่ตำบลโบสถ์ อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา 60 ครอบครัว และครอบครัวในพื้นที่ตำบลวัดแก้ว อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี 49 ครอบครัว รวมจำนวน 109 ครอบครัว (ปู่ ย่า ตา ยาย 109 คน และเด็ก 109 คน)

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เป็นแบบสัมภาษณ์เชิงโครงสร้าง (structure interview) จำนวน 2 ชุด ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ปู่ ย่า ตา ยายในครอบครัวแห่งกลาง และแบบสัมภาษณ์เด็กในครอบครัวแห่งกลาง

2. วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative Research)

การสัมภาษณ์แบบเชิงลึก (in-depth Interview) โดยเลือกกรณีศึกษาครอบครัวแห่งกลางแบบเจาะจง (purposive sampling) จำนวน 9 ครอบครัว ในตำบลโบสถ์ อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา และตำบลวัดแก้ว อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี โดย 1 ครอบครัวจะสัมภาษณ์เชิงลึกปู่ ย่า ตา ยาย 1 คน และเด็ก (อายุ 5-18 ปี) ในครอบครัวแห่งกลาง 1 คน โดยมีเกณฑ์ในการเลือกครอบครัวแห่งกลาง จำแนกเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่ม 1 ครอบครัวแห่งกลางที่มีความพร้อม 3 ครอบครัว ผู้ให้ข้อมูล 6 คน กลุ่ม 2 ครอบครัวแห่งกลางขาดความพร้อมบางด้าน 3 ครอบครัว ผู้ให้ข้อมูล 6 คน และกลุ่ม 3 ครอบครัวแห่งกลางที่ขาดความพร้อมทุกด้าน 3 ครอบครัว ผู้ให้ข้อมูล 6 คน รวมผู้ให้ข้อมูลจำนวน 18 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เป็นแบบสัมภาษณ์เชิงลึกจำนวน 2 ชุด ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงลึกปู่ ย่า ตา ยายในครอบครัวแห่งกลางและแบบสัมภาษณ์เชิงลึกเด็กในครอบครัวแห่งกลาง

ผลการวิจัย

1. สภาพของครอบครัวแห่งกลาง

1.1 ระบบจุลภาค : ปฏิสัมพันธ์ระหว่างคุณลักษณะสมาชิกในครอบครัว กับสภาพแวดล้อมรอบตัวสมาชิกในครอบครัวแห่งกลาง

คุณลักษณะของปู่ ย่า ตา ยายในครอบครัวแห่งกลาง ส่วนใหญ่เป็นหญิง (ร้อยละ 81.70) มีช่วงอายุ 51 - 70 ปี (ร้อยละ 67.88) สถานภาพสมรส (ร้อยละ 61.50) และที่มีสถานะเป็นหม้ายซึ่งคู่สมรสเสียชีวิตคิดเป็นร้อยละ 28.40 มีการศึกษาระดับประถมศึกษา (ร้อยละ 77.10) ประกอบอาชีพเกษตรกรกรรม (ร้อยละ 40.40) รับจ้าง (ร้อยละ 27) และไม่ได้ทำงาน (20.20)

คุณลักษณะของเด็กในครอบครัวแห่งกลาง เป็นเพศหญิง (ร้อยละ 53.30) และเพศชาย (ร้อยละ 46.70) อายุเฉลี่ยของเด็กคือ 12 ปี โดยอยู่ในช่วงอายุ 10-12 ปี (ร้อยละ 27.10) 7-9 ปี (ร้อยละ 24.30) 13-16 ปี (ร้อยละ 23.30) ตามลำดับ เด็กส่วนใหญ่อยู่ในระบบการศึกษา (ร้อยละ 81.30) ระดับประถมศึกษา (ร้อยละ 61.70) มัธยมศึกษาตอนต้น (ร้อยละ 28.00) มัธยมศึกษาตอนปลาย (ร้อยละ 4.70) ปวช. / ปวส. (ร้อยละ 2.80) ตามลำดับ ทั้งนี้ มีเด็กบางส่วนที่ทำงานแล้ว (ร้อยละ 8.0) มีพี่น้องเฉลี่ย 2 คน อายุเฉลี่ยของเด็กเมื่อแรกเลี้ยงดูโดยปู่ ย่า ตา ยายในครอบครัวแห่งกลางอยู่ที่ 3 ปี 2 เดือน เด็กส่วนใหญ่มีร่างกายสมบูรณ์แข็งแรง (ร้อยละ 84.40) ทั้งนี้ มีเด็กบางส่วนที่มีปัญหาการเรียนรู้อายุ (ร้อยละ 2.80) และพิการ (ร้อยละ 2.80) โดยมี 2 สาเหตุสำคัญที่เด็กมาอยู่ในครอบครัวแห่งกลาง คือ การหย่าร้างของพ่อแม่ (ร้อยละ 46.79) และการย้ายไปทำงานต่างถิ่นของพ่อแม่ (ร้อยละ 46.79) ส่วนสาเหตุอื่น ได้แก่ การเสียชีวิตของพ่อแม่ (ร้อยละ 2.80) การตั้งครรภ์วัยเยาว์ของแม่ (ร้อยละ 2.80) การทารุณกรรมเด็กโดยพ่อแม่ และปัญหาสุขภาพของพ่อแม่ มีสัดส่วนเท่ากัน (ร้อยละ 0.90 เท่า) ตามลำดับ ทั้งนี้ เด็กส่วนใหญ่ (ร้อยละ 83.50) อยู่ในครอบครัวแห่งกลางมาแล้วมากกว่า 5 ปี

คุณลักษณะของครอบครัวแห่งกลาง ในด้านทรัพยากรของครอบครัว โดยเฉลี่ยต่อครอบครัวมีรายได้ต่อเดือน 8,182 บาท จากลูกส่งมาให้ 3,509 บาท จากการทำงาน 2,298 บาท จากคู่สมรส 1,165 บาท และจากสวัสดิการของรัฐ โดยปู่ ย่า ตา ยายส่วนใหญ่ (ร้อยละ 85.30) ใช้ในการเลี้ยงดูเด็กในวันทำงาน โดยเฉลี่ย 4-5 ชั่วโมงต่อวัน และในวันเสาร์-อาทิตย์และวันหยุด ปู่ ย่า ตา ยายส่วนใหญ่ (ร้อยละ 92.70) ใช้เวลาดูแลหลานโดยเฉลี่ยมากกว่า 5 ชั่วโมงต่อวัน

ความอยู่ดีมีสุขของปู่ ย่า ตา ยายในครอบครัวแห่งกลาง โดยรวมทั้ง 4 ด้าน คือ สุขภาพกาย สุขภาพจิต เศรษฐกิจ และสังคม อยู่ในระดับมาก โดยมีความอยู่ดีมีสุขในระดับมากที่สุด 2 ด้าน คือ สังคมและสุขภาพจิต ส่วนอีก 2 ด้านที่มีความอยู่ดีมีสุขในระดับมาก คือ สุขภาพกายและเศรษฐกิจ

ความอยู่ดีมีสุขโดยรวมของเด็กในครอบครัวแห่งกลาง เด็กและปู่ ย่า ตา ยายในครอบครัวแห่งกลางมีการรับรู้เกี่ยวกับความอยู่ดีมีสุขของเด็กที่ต่างกัน คือ เด็กรับรู้ว่าคุณเองมีความอยู่ดีมีสุขที่ระดับปานกลาง ในขณะที่ปู่ ย่า ตา ยายรับรู้ว่าคุณมีความอยู่ดีมีสุขที่ระดับมาก อย่างไรก็ตาม ทั้งปู่ ย่า ตา ยายและเด็กมีความเห็นที่สอดคล้องกันว่า เด็กมีความอยู่ดีมีสุขระดับมากใน 2 ด้าน คือ ด้านการเรียนรู้อายุและสติปัญญา และด้านสุขภาพกาย ในขณะที่มีความเห็นที่ไม่สอดคล้องกันใน 2 ด้าน คือ เด็กเห็นว่า ตนมีความอยู่ดีมีสุขด้านพฤติกรรมและด้านสุขภาพจิตระดับปานกลาง แต่ปู่ ย่า ตา ยายเห็นว่า เด็กมีความอยู่ดีมีสุขด้านสุขภาพจิตและด้านพฤติกรรมระดับมาก

ความสัมพันธ์ระหว่างปู่ ย่า ตา ยาย และเด็กในครอบครัวแห่งกลาง โดยรวมทั้งเด็กและปู่ ย่า ตา ยาย เห็นตรงกันว่าอยู่ในระดับดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อเด็กในครอบครัวแห่งกลางมีปัญหาหรือมีความทุกข์มักจะได้รับ ความช่วยเหลือจากสมาชิกคนอื่น ๆ ในครอบครัว อย่างไรก็ตาม เด็กและปู่ ย่า ตา ยายในครอบครัวแห่งกลางก็เห็นตรงกันว่า เมื่อเด็กทำสิ่งดี ๆ สมาชิกในครอบครัวกลับมีการพูดจาชื่นชมเด็กแค่เพียงบางครั้งที่เท่านั้น

ความสัมพันธ์ระหว่างปู่ ย่า ตา ยาย กับพ่อและ/หรือแม่ของเด็กในภาพรวมมีค่อนข้างน้อย (6.67) เมื่อเปรียบเทียบกับความสัมพันธ์กับญาติคนอื่น ๆ (45.15) และลูกคนอื่น ๆ ของปู่ ย่า ตา ยาย (32.73) ทั้งนี้ ยังพบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างปู่ ย่า ตา ยาย และพ่อและ/หรือแม่ของเด็กส่งผลต่อความอยู่ดีมีสุขของเด็ก กล่าวคือ ครอบครัวแห่งกลางที่พ่อและ/หรือแม่มีการติดต่อกับปู่ ย่า ตา ยาย และให้การสนับสนุนวัตถุสิ่งของและ/หรือเงินอย่างสม่ำเสมอและเพียงพอ กับค่าใช้จ่ายในครอบครัว ส่งผลให้เด็กมีความอยู่ดีมีสุขในระดับมากกว่าครอบครัวที่พ่อและ/หรือแม่แทบไม่มีการติดต่อระหว่างปู่ ย่า ตา ยาย รวมทั้งไม่ให้การสนับสนุนวัตถุสิ่งของและ/หรือเงินเป็นค่าใช้จ่ายในครอบครัวและเลี้ยงดูเด็ก

ความสัมพันธ์ระหว่างปู่ ย่า ตา ยาย กับลูกหลานคนอื่น ๆ (45.15) มีมากกว่าลูกที่เป็นพ่อแม่เด็ก (32.75) และพบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างปู่ ย่า ตา ยาย และลูกหลานคนอื่น ๆ ส่งผลต่อความอยู่ดีมีสุขของเด็ก กล่าวคือ ครอบครัวแห่งกลางที่ลูกหลานคนอื่น ๆ มีการติดต่อกับปู่ ย่า ตา ยาย และสนับสนุนวัตถุสิ่งของและ/หรือเงินอย่างสม่ำเสมอ ส่งผลให้เด็กมีความอยู่ดีมีสุขในระดับที่มากกว่า

ความสัมพันธ์ระหว่างพ่อและ/หรือแม่ กับเด็กในครอบครัวหัวกลาง ในภาพรวมพบว่า เด็กมีความอยู่ดี มีสุขในระดับดีมากเมื่อพ่อและแม่อยู่ด้วยกัน มีงานทำที่มั่นคง มีรายได้เพียงพอ ติดตามความเป็นอยู่ของเด็กสม่ำเสมอ เด็กสามารถสนทนาแลกเปลี่ยนกับพ่อแม่ได้ ให้คำแนะนำเรื่องการศึกษา / กิจกรรมของเด็ก และสนับสนุนทางการเงิน / สิ่งของ ในการเลี้ยงดูเด็กอย่างเพียงพอ ในขณะที่เด็กมีความอยู่ดีมีสุขในระดับน้อยที่สุดพบมากในกรณีที่พ่อและแม่เคยเป็นพ่อแม่ ้วยเยาว์ แยกทางกันต่างไปมีครอบครัวใหม่ ไม่มีภาระงานที่มั่นคง และไม่มีการติดต่อเยี่ยมเยียนและ/หรือไม่ส่งเงินมาเลี้ยงดูเด็ก

ความสัมพันธ์ระหว่างเด็กในครอบครัวหัวกลางกับสถานศึกษา อยู่ในระดับดีในทุกด้าน และพบว่า เด็กที่ความอยู่ดีมีสุขในระดับดีมากชอบการไปเรียน อยากไปสถานศึกษาทุกวัน สนใจเรียน สามารถพูดคุยและปรึกษากับครู ประจำชั้นและครูผู้สอนได้ และได้ร่วมทำกิจกรรมของโรงเรียน

ความสัมพันธ์ระหว่างเด็กในครอบครัวหัวกลางกับเพื่อน อยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งผลการศึกษาเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพมีความเห็นสอดคล้องกันว่า ในภาพรวมเด็กในครอบครัวหัวกลางส่วนใหญ่ได้ใช้เวลาอย่าง สนุกสนานกับเพื่อน ๆ และมีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและแบ่งปันความรู้สึกกับเพื่อน ๆ ส่วนการกลั่นแกล้งกันหรือมีปัญหา ขัดแย้ง / ทะเลาะกันมีค่อนข้างน้อย

ความสัมพันธ์ระหว่างเด็กในครอบครัวหัวกลางกับชุมชน อยู่ในระดับมาก ซึ่งผลจากการศึกษาเชิง ปริมาณและเชิงคุณภาพมีความเห็นสอดคล้องกันว่าในภาพรวมเด็กในครอบครัวหัวกลางส่วนใหญ่เด็กรู้สึกปลอดภัยและมีความสุขที่อาศัยอยู่ในชุมชนของตนเอง แต่เด็กส่วนใหญ่ยังรู้สึกว่าการ / กิจกรรมในชุมชน รวมทั้งการช่วยเหลือเกื้อกูล ครอบครัวที่มีความเดือดร้อนจำเป็นยังมีค่อนข้างน้อย

1.2 ระบบชั้นกลาง : ปฏิสัมพันธ์ระหว่างระบบครอบครัวหัวกลางกับระบบสภาพแวดล้อมใกล้เคียง

ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวหัวกลางกับสถานศึกษาของเด็ก อยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งผลจากการศึกษาเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพมีความสอดคล้องกันว่า ในภาพรวมครอบครัวหัวกลางมีความสัมพันธ์กับสถานศึกษา ค่อนข้างน้อย แม้จะมีการติดตามและใส่ใจผลการเรียนของหลาน เข้าร่วมกิจกรรม และช่วยเหลือ / สนับสนุนกิจกรรม การศึกษาของโรงเรียนบ้าง แต่ปู่ ย่า ตา ยายส่วนใหญ่ได้ร่วมตัดสินใจเกี่ยวกับการศึกษาของหลานและได้พบปะพูดคุยกับ คุณครูของหลานน้อยมาก ทั้งนี้ ด้วยภาระในการเลี้ยงดูหลานก่อนวัยเรียนคนอื่น ๆ ที่บ้าน การไม่รู้หนังสือ ปัญหาสุขภาพ และความยากจน

ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวหัวกลางกับเพื่อนของเด็ก อยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งผลจากการศึกษาเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพมีความสอดคล้องกันว่า ในภาพรวมครอบครัวหัวกลางมีความสัมพันธ์กับเพื่อนของเด็กค่อนข้าง น้อย ทั้งการพบหรือพูดคุยกับเพื่อน ๆ ของเด็กและผู้ปกครอง รวมทั้งการสนับสนุนให้หลานได้ช่วยเหลือเพื่อน ๆ การให้ คำแนะนำ / วิธีที่ที่เหมาะสมเมื่อเด็กมีปัญหาหรือความขัดแย้งกับเพื่อน ๆ ทั้งนี้ ในบางครอบครัว หลานไม่เคยเล่าให้ปู่ ย่า ตา ยายทราบเกี่ยวกับเพื่อน ๆ และไม่เคยขอคำแนะนำ

1.3 ระบบภายนอก : สถาบันที่ใกล้ชิดตัวเด็กนอกเหนือจากสภาพแวดล้อมใกล้ชิดตัวเด็ก ซึ่งมีผลต่อพัฒนาการเด็ก

ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวหัวกลางกับชุมชน อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า สมาชิกในครอบครัวหัวกลางได้เข้าร่วมกิจกรรมสาธารณประโยชน์และกิจกรรมตามประเพณีวัฒนธรรมในชุมชน และชุมชน มีการสื่อสารข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ในการดำเนินชีวิตประจำวัน รวมทั้ง มีกลุ่มองค์กรที่ให้ความช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาส และผู้ยากลำบากในชุมชน อย่างไรก็ตามพบว่า แค่เพียงบางครั้งเท่านั้นที่ครอบครัวหัวกลางจะได้รับความช่วยเหลือ จากเพื่อนบ้าน คนรู้จัก หรือกลุ่มองค์กรต่าง ๆ ในชุมชนได้เมื่อประสบปัญหาเดือดร้อนจำเป็น และเป็นบางครั้งเท่านั้นที่สมาชิก ครอบครัวจะได้เข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่ม / องค์กรเพื่อความเข้มแข็งของชุมชนและท้องถิ่น ซึ่งเมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ ระหว่างครอบครัวหัวกลางกับชุมชนจากการสนับสนุนทางสังคมแก่ครอบครัวหัวกลาง ทั้ง 3 ด้าน (ด้านอารมณ์ ด้าน ข้อมูลข่าวสาร และด้านสิ่งของหรือบริการ) พบว่า บุคคลในชุมชนที่มีความสัมพันธ์กับครอบครัวหัวกลางมากที่สุด คือ กำนัน

/ ผู้ใหญ่บ้าน (ร้อยละ 35.29) เพื่อนบ้าน (ร้อยละ 21.92) เพื่อน (ร้อยละ 11.86) เจ้าหน้าที่สาธารณสุข (ร้อยละ 10.66) และเจ้าหน้าที่ อบต. (ร้อยละ 7.81) ตามลำดับ

ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวแห่งกลางกับหน่วยบริการทางสังคม อยู่ในระดับน้อย ซึ่งเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ครอบครัวได้รับประโยชน์จากหน่วยงานต่าง ๆ ในเรื่องส่งเสริม สนับสนุน ช่วยเหลือเพื่อการประกอบอาชีพ ได้รับบริการทางสังคมในพื้นที่ที่ตอบสนองและตรงกับความต้องการของครอบครัว และได้รับการดูแลความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ในชีวิตประจำวันจากเจ้าหน้าที่ของรัฐในพื้นที่ ตามลำดับ อย่างไรก็ตามพบว่า ครอบครัวแห่งกลางมีพฤติกรรมที่เป็นประจำ 2 ด้าน คือ การไปรับบริการทางด้านสาธารณสุข และการได้รับประโยชน์จากสวัสดิการสังคมต่าง ๆ ตามลำดับ เมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวแห่งกลางกับชุมชนจากการสนับสนุนทางสังคมสำหรับครอบครัวทั้ง 3 ด้าน พบว่า หน่วยบริการทางสังคมที่มีความสัมพันธ์กับครอบครัวแห่งกลางมากที่สุด คือ เทศบาลตำบล / องค์การบริหารส่วนตำบล (ร้อยละ 64.75)

2. สภาพการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลาง

2.1 เนื้อหาความรู้สำหรับครอบครัวแห่งกลาง ครอบครัวแห่งกลางมีระดับความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กอยู่ที่ระดับปานกลางทั้ง 4 ด้าน คือ ด้านการเป็นพ่อแม่ (ปู่ ย่า ตา ยาย ทำหน้าที่พ่อแม่ของหลาน) ด้านการดูแลตัวเองของปู่ ย่า ตา ยาย ด้านการจัดการทรัพยากรครอบครัวระดับความรู้ และด้านกฎหมายและระเบียบ ทั้งนี้ ครอบครัวแห่งกลางมีความต้องการเรียนรู้เพิ่มเติมที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลางอยู่ในระดับมาก ในด้านการเป็นพ่อแม่ (ปู่ ย่า ตา ยาย ทำหน้าที่พ่อแม่ของหลาน) และด้านการดูแลตัวเองของปู่ ย่า ตา ยาย ในขณะที่ครอบครัวต้องการเรียนรู้เพิ่มเติมอยู่ในระดับระดับปานกลางในด้านการจัดการทรัพยากรครอบครัว และด้านกฎหมายและระเบียบ อย่างไรก็ตาม เมื่อเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยระดับความรู้ของครอบครัวแห่งกลางที่เกี่ยวกับการส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กกับความต้องการได้รับความรู้เพิ่มเติมของครอบครัว พบว่าด้านที่มีช่องว่างมากที่สุด คือ ด้านกฎหมายและระเบียบ รองลงมาได้แก่ ด้านการเป็นพ่อแม่ (ปู่ ย่า ตา ยาย ทำหน้าที่พ่อแม่ของหลาน) ด้านการจัดการทรัพยากรครอบครัว และด้านการดูแลตัวเองของปู่ ย่า ตา ยาย ตามลำดับ ซึ่งแสดงให้เห็นสภาพการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลางในมิติเนื้อหาความรู้สำหรับครอบครัวว่า แม้ครอบครัวแห่งกลางจะยังขาดความรู้ด้านกฎหมายและระเบียบ และการจัดการทรัพยากรครอบครัว แต่ครอบครัวแห่งกลางกลับให้ความสำคัญและต้องการความรู้เพิ่มเติมอย่างมากในด้านการเป็นพ่อแม่ (ปู่ ย่า ตา ยาย ทำหน้าที่พ่อแม่ของหลาน) และด้านการดูแลตัวเองของปู่ ย่า ตา ยาย อย่างไรก็ตาม ความรู้ด้านกฎหมายและระเบียบต่าง ๆ นับว่ามีช่องว่างที่มากที่สุดระหว่างความต้องการกับความรู้ที่ครอบครัวแห่งกลางมีในปัจจุบัน ซึ่งครอบครัวแห่งกลางสมควรต้องได้รับการสนับสนุนและส่งเสริมต่อไป

2.2 ผู้จัดการเรียนรู้สำหรับครอบครัวแห่งกลาง หมายถึง ผู้ที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้สำหรับครอบครัวแห่งกลางที่มีบทบาทสำคัญที่สุดตามการรับรู้ของครอบครัวแห่งกลาง ได้แก่ กรมการปกครอง (กำนัน / ผู้ใหญ่บ้าน) กระทรวงสาธารณสุข (โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล / เจ้าหน้าที่สาธารณสุข / แพทย์ / พยาบาล / อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน) กรมประชาสัมพันธ์ / องค์การด้านวิทย์ / โทรทัศน์ (โทรทัศน์ วิทย์) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น/กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น (เทศบาล / องค์การบริหารส่วนตำบล) ผู้อาวุโสในชุมชน กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม (อินเทอร์เน็ต) กระทรวงการคลัง/สถาบันทางการเงิน (ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร / ธนาคารอาคารสงเคราะห์ / ธนาคารออมสิน) และกรมการพัฒนาชุมชน ตามลำดับ ทั้งนี้ ครอบครัวแห่งกลางยังมีความต้องการให้กรมการปกครอง (กำนัน / ผู้ใหญ่บ้าน) เป็นผู้จัดการเรียนรู้ให้ครอบครัวมากที่สุด รองลงมา ได้แก่ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น / กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น (เทศบาล / องค์การบริหารส่วนตำบล) กระทรวงสาธารณสุข (โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล / เจ้าหน้าที่สาธารณสุข / แพทย์ / พยาบาล / อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน) กรมประชาสัมพันธ์ / องค์การด้านวิทย์ / โทรทัศน์ (โทรทัศน์ วิทย์) กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กระทรวงศึกษาธิการ (ครู / ครู

การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย) กระทรวงดิจิทัลเศรษฐกิจและสังคม (อินเทอร์เน็ต) ผู้อาวุโสในชุมชน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงการคลัง / สถาบันทางการเงิน (ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร / ธนาคารอาคารสงเคราะห์ / ธนาคารออมสิน) และภาคเอกชน ตามลำดับ อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาครั้งนี้ยังพบว่า องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น / กรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น (เทศบาล / องค์การบริหารส่วนตำบล) เป็นผู้จัดการความรู้ที่ยังมีช่องว่างมากที่สุดระหว่างความต้องการและบทบาทในการจัดการเรียนรู้สำหรับครอบครัวแห่งกลางในปัจจุบัน รองลงมา ได้แก่ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กรมประชาสัมพันธ์ / องค์กรด้านวิทย์ / โทรทัศน์ (โทรทัศน์ วิทย์) กระทรวงศึกษาธิการ (ครู / ครูการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย) กระทรวงสาธารณสุข (โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล / เจ้าหน้าที่สาธารณสุข / แพทย์ / พยาบาล / อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน) ตามลำดับ

2.3 วิธีการจัดการเรียนรู้สำหรับครอบครัวแห่งกลาง ที่สำคัญที่สุดตามการรับรู้ของครอบครัวแห่งกลาง คือ การเรียนรู้โดยครอบครัวไปรับข้อมูลข่าวสารด้วยตนเองที่หน่วยงานต่าง ๆ (เช่น โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล เทศบาล และ องค์การบริหารส่วนตำบล) รองลงมา ได้แก่ การเรียนรู้โดยมีผู้มาแจ้งข้อมูลข่าวสารให้แก่ครอบครัวโดยตรงที่บ้านหรือที่นัดหมายของชุมชน (เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน และเจ้าหน้าที่สาธารณสุข) การเรียนรู้ผ่านสื่อมวลชน (เช่น โทรทัศน์และวิทยุ) การเรียนรู้โดยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างไม่เป็นทางการในเครือข่ายและชุมชน (เช่น ญาติพี่น้อง ลูก เพื่อนบ้าน เพื่อน และผู้อาวุโสในชุมชน) อย่างไรก็ตาม ผลการศึกษาครั้งนี้ยังพบว่า วิธีการจัดการเรียนรู้ที่ครอบครัวแห่งกลางมีความต้องการมากที่สุด คือ การเรียนรู้โดยมีผู้มาแจ้งข้อมูลข่าวสารให้แก่ครอบครัวโดยตรงที่บ้านหรือที่นัดหมายของชุมชน รองลงมา ได้แก่ การเรียนรู้ผ่านสื่อมวลชน การเรียนรู้โดยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างไม่เป็นทางการในเครือข่ายและชุมชน นอกจากนี้ ยังพบว่า วิธีจัดการเรียนรู้ที่มีช่องว่างระหว่างความต้องการของครอบครัวแห่งกลางและวิธีการจัดการเรียนรู้สำหรับครอบครัวในปัจจุบันมากที่สุด 3 วิธีการ ได้แก่ (1) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างไม่เป็นทางการในเครือข่ายและชุมชน (2) สื่อในชุมชนและหอกระจายข่าว และวิทยุชุมชน และ (3) สื่อออนไลน์ (เช่น สมาร์ทโฟน อินเทอร์เน็ตตำบล และคอมพิวเตอร์) รองลงมาอีก 2 วิธีการ ได้แก่ (1) การเข้ารับการศึกษาหรือการเรียนที่จัดโดยหน่วยงานต่าง ๆ (เช่น การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พัฒนาชุมชน เกษตรอำเภอ และพัฒนาสังคมฯ) และ (2) การเข้าร่วมประชุม สัมมนาโดยหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งนี้พบว่า วิธีการเรียนรู้ที่มีช่องว่างน้อยที่สุด คือ การเรียนรู้ผ่านสื่อมวลชน (เช่น โทรทัศน์ และวิทยุ)

3. ปัญหาการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลาง

3.1 ข้อมูลปัญหาการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลาง ได้แก่ (1) ความรู้ด้านกฎหมายและระเบียบ ก็ถือว่าเป็นช่องว่างที่มากที่สุด ระหว่างความต้องการกับเนื้อหาความรู้ที่ครอบครัวแห่งกลางมีในปัจจุบัน (2) ครอบครัวแห่งกลางให้ความสำคัญและต้องการความรู้เพิ่มเติมอย่างมากในด้านการเป็นพ่อแม่ (ปู่ ย่า ตา ยาย ทำหน้าที่พ่อแม่ของหลาน) และด้านการดูแลตัวเองของปู่ ย่า ตา ยาย (3) เนื้อหาความรู้ที่เป็นช่องว่างที่มากที่สุดระหว่างความต้องการและความรู้ที่ครอบครัวแห่งกลางมีในปัจจุบัน 5 อันดับแรก ได้แก่ ด้านการมีงานทำและการมีรายได้ ด้านกระบวนการยุติธรรม ด้านการจัดการผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยี ด้านที่อยู่อาศัย และด้านบริการสังคมทั่วไป (4) ผู้ที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้สำหรับครอบครัวแห่งกลางที่มีบทบาทสำคัญที่สุดในปัจจุบันตามการรับรู้ของครอบครัวแห่งกลาง ได้แก่ กรมการปกครอง และครอบครัวแห่งกลางก็ยังมีความต้องการให้กรมการปกครองเป็นผู้จัดการเรียนรู้ให้ครอบครัวมากที่สุด (5) ช่องว่างระหว่างความต้องการและการมีบทบาทเป็นจัดการเรียนรู้สำหรับครอบครัวแห่งกลางในปัจจุบัน คือ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น / กรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น (เทศบาล / องค์การบริหารส่วนตำบล) รองลงมา ได้แก่ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กรมประชาสัมพันธ์ / องค์กรด้านวิทย์ / โทรทัศน์ (โทรทัศน์ วิทย์) กระทรวงศึกษาธิการ (ครู / ครูการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย) กระทรวงสาธารณสุข (โรงพยาบาลส่งเสริม

สุขภาพตำบล / เจ้าหน้าที่สาธารณสุข / แพทย์ / พยาบาล / อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน) ตามลำดับ (6) วิธีจัดการเรียนรู้ที่มีช่องว่างระหว่างความต้องการของครอบครัวแห่งกลางและวิธีการจัดการเรียนรู้สำหรับครอบครัวในปัจจุบันมากที่สุด 3 วิธีการ ได้แก่ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างไม่เป็นทางการในเครือญาติและชุมชน สื่อในชุมชน หอกระจายข่าว วิทยุชุมชน และสื่อออนไลน์ รองลงมา 2 วิธีการ ได้แก่ การเข้ารับการฝึกอบรมหรือการเรียนที่จัดโดยหน่วยงานต่าง ๆ และการเข้าร่วมประชุม / สัมมนาโดยหน่วยงานต่าง ๆ

3.2 การวิเคราะห์ปัญหาการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลาง ในการวิจัยครั้งนี้ จำแนกได้เป็น 6 มิติ ดังนี้

1) มิติสุขภาพของปู่ ย่า ตา ยายในครอบครัวแห่งกลาง ได้แก่ (1) ปู่ ย่า ตา ยายที่อายุมากกว่า 70 ปี และเป็นผู้เลี้ยงดูเด็กปฐมวัย (0 - 3 ปี) โดยลำพังทั้งกลางวันและกลางคืน จึงเป็นภาระที่หนักมาก การพักผ่อนที่ไม่เพียงพอ ส่งผลให้สุขภาพเสื่อมโทรม และ (2) สุขภาพกายที่เสื่อมถอยตามวัยของปู่ ย่า ตา ยาย เช่น สมรรถนะในการได้ยิน การมองเห็น การเคลื่อนไหว และการเป็นโรคเรื้อรัง ล้วนเป็นอุปสรรคในการติดต่อกับหน่วยงานบริการทางสังคมต่าง ๆ รวมทั้งสถานศึกษาของหลาน ซึ่งเป็นปัญหาในการเรียนรู้ของปู่ ย่า ตา ยาย

2) มิติเศรษฐกิจของครอบครัวแห่งกลาง ได้แก่ (1) ย่าและยายในครอบครัวแห่งกลางจำนวนมากที่มีสถานภาพหม้าย (คู่สมรสเสียชีวิตหรือหย่าร้าง) โดยเฉพาะในกรณีที่ย่าหรือยายเลี้ยงเด็กปฐมวัย (0 - 3 ปี) และพ่อแม่เด็กขาดการติดต่อ ไม่ส่งเงินหรือส่งเงินมาแต่ไม่เพียงพอ หรือพ่อแม่เด็กเสียชีวิต หรือต้องขัง และครอบครัวแห่งกลางไม่มีรายได้จากแหล่งอื่น (2) จำนวนของรายได้รวมของครอบครัวแห่งกลางอาจไม่ได้ส่งผลโดยตรงต่อความอยู่ดีมีสุขของเด็กเสมอไป แต่ความเพียงพอของรายได้ของครอบครัวแห่งกลางส่งผลโดยตรงต่อความอยู่ดีมีสุขของเด็ก (3) ปู่ ย่า ตา ยายในครอบครัวแห่งกลางจำนวนมากต้องใช้เวลาส่วนใหญ่อยู่กับบ้านเพื่อดูแลหลาน ซึ่งเป็นอุปสรรคสำคัญในการออกไปทำงานหารายได้และการเรียนรู้ที่จำเป็นนอกบ้าน ซึ่งส่งผลให้ปู่ ย่า ตา ยายกลุ่มนี้ขาดความมั่นคงในอาชีพและรายได้ และ (4) สภาพทางเศรษฐกิจที่ดีของปู่ ย่า ตา ยายไม่ได้ส่งผลทางบวกต่อการส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลางเสมอไป หากครอบครัวมุ่งเน้นเพียงการตอบสนองในทางวัตถุให้เด็กเป็นหลัก

3) มิติคุณลักษณะครอบครัวแห่งกลาง ได้แก่ (1) เด็กในครอบครัวแห่งกลางที่มีอายุ 12 - 15 ปี (ระดับมัธยมต้น หรือ ปวช.1) มีความเสี่ยงในเรื่องพฤติกรรมมากกว่าเด็กช่วงวัยอื่น ๆ (2) การหย่าร้าง การแยกทางกัน และการมีครอบครัวใหม่ของพ่อแม่ ส่งผลทางลบอย่างชัดเจนต่อความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลางทั้งในด้านสุขภาพจิต พฤติกรรม และสติปัญญา ซึ่งพบว่าโดยรวมมีผลกระทบที่รุนแรงมากกว่ากรณีที่พ่อแม่ของเด็กไปทำงานต่างถิ่น หรือกรณีที่พ่อแม่ของเด็กเสียชีวิต (3) จำนวนหลานที่ปู่ ย่า ตา ยาย เลี้ยงดูในครอบครัวแห่งกลางจะส่งผลทางลบมากยิ่งขึ้นต่อการส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็ก หากในช่วงเวลานั้นครอบครัวต้องเลี้ยงดูหลานอายุ 0 - 3 ปี และ/หรือหลานมีความบกพร่องทางกายหรือสติปัญญา (4) จำนวนเวลาเฉลี่ยต่อวันที่ปู่ ย่า ตา ยายใช้เลี้ยงดูเด็กในครอบครัวแห่งกลาง ขึ้นอยู่กับอายุของเด็ก หากเด็ก 0 - 3 ปี ปู่ ย่า ตา ยายต้องใช้เวลาทั้งกลางวันและกลางคืนในการดูแล (5) ครอบครัวแห่งกลางแต่ละครอบครัวมีปัจจัยพื้นฐาน ความสัมพันธ์ และบริบทที่แตกต่างกันไป จำแนกได้เป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มแรก : ครอบครัวแห่งกลางที่มีความพร้อม กลุ่มสอง : ครอบครัวแห่งกลางที่เกือบจะมีความพร้อมและเด็กยังมีความเสี่ยงในบางด้าน และกลุ่มสาม : ครอบครัวแห่งกลางที่ขาดความพร้อมและเด็กมีความเสี่ยงมาก และ (6) ครอบครัวแห่งกลางส่วนใหญ่มีข้อจำกัดในการได้รับข้อมูลข่าวสารจากภายนอกครอบครัว เนื่องจากต้องใช้เวลาส่วนใหญ่เลี้ยงดูหลานที่บ้าน

4) มิติความสัมพันธ์ในระบบครอบครัวนิเวศของครอบครัวแห่งกลาง ได้แก่ (1) ความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับปู่ ย่า ตา ยายมีช่องว่างมากขึ้น เมื่อเด็กเข้าสู่ระดับมัธยมต้น (2) ความสัมพันธ์ระหว่างปู่ ย่า ตา ยาย กับพ่อแม่ของเด็กจะมีช่องว่างมากขึ้นใน 2 กรณี คือ กรณีแรก : พ่อแม่หย่าร้าง แยกทางกัน ต่างแยกไปมีครอบครัวใหม่ และกรณีที่สอง : พ่อแม่เด็กไม่สนใจ ไม่ติดต่อกับครอบครัวแห่งกลาง และไม่รับผิดชอบค่าใช้จ่ายในการเลี้ยงดูเด็ก (3) ความสัมพันธ์ที่ไม่ดีระหว่าง ปู่ ย่า ตา ยายกับลูกหลานคนอื่น ๆ มีส่วนให้ขาดผู้ช่วยแบ่งเบาภาระของปู่ ย่า ตา ยายในการเลี้ยงดูเด็ก

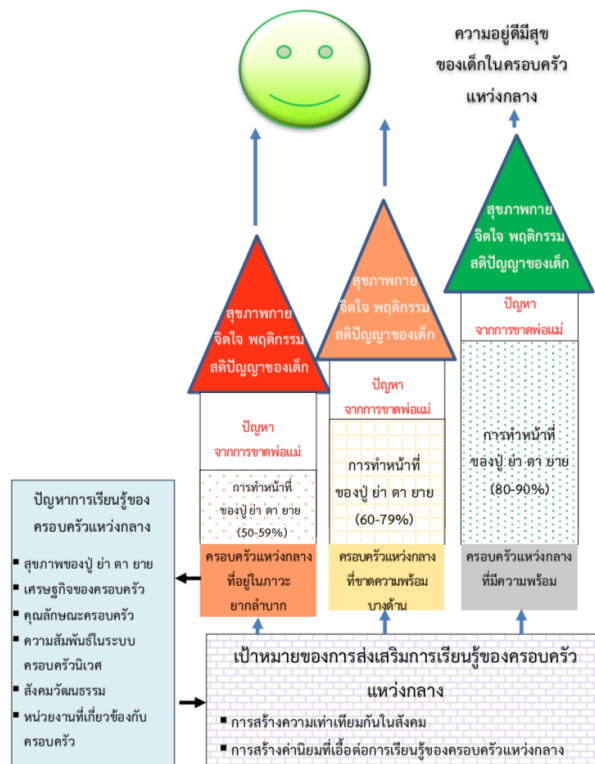
(4) ความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่กับเด็กจะมีช่องว่างมากขึ้นใน 2 กรณี คือ กรณีแรก : เมื่อพ่อแม่ต่างแยกไปมีครอบครัวใหม่ และ/หรือมีลูกใหม่ และ กรณีที่สอง : เมื่อพ่อแม่เด็กไม่ติดต่อกับเด็ก (5) ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวกับสถานศึกษาของเด็กจะมีช่องว่างมากขึ้นเมื่อเด็กเข้าสู่ระดับมัธยมศึกษา (6) ความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับสถานศึกษาของเด็กจะมีปัญหามากขึ้น เมื่อเด็กเข้าสู่ระดับมัธยมศึกษา และ (7) ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวแห่งกลางกับชุมชนจะมีช่องว่างมากขึ้น ในกรณีที่ครอบครัวเลี้ยงดูเด็ก 0-3 ปี เพราะปู่ ย่า ตา ยายต้องเลี้ยงดูหลานอยู่ที่บ้านทั้งวัน และไม่สามารถไปร่วมกิจกรรมต่าง ๆ นอกบ้านได้ ส่งผลให้ครอบครัวแห่งกลางมีลักษณะต่างคนต่างอยู่ และขาดการรวมกลุ่มเพื่อพึ่งพาซึ่งกันและกัน

5) มิติสังคมวัฒนธรรม ได้แก่ (1) ผู้เลี้ยงดูหลักเด็กในครอบครัวแห่งกลาง คือ เพศหญิง ได้แก่ ย่า หรือ ยาย ซึ่งเป็นบทบาทหน้าที่ของสตรีในสังคมไทยในการเลี้ยงดูเด็ก และเป็นสาเหตุสำคัญให้ผู้สูงอายุเพศหญิงขาดโอกาสในการเรียนรู้และพัฒนาตนเอง (2) แนวโน้มการเพิ่มขึ้นของพ่อแม่วัยเยาว์ของสังคมไทยมาอย่างต่อเนื่อง เป็นอีกสาเหตุสำคัญที่ทำให้จำนวนเด็กในครอบครัวแห่งกลางเพิ่มมากขึ้น และ (3) การขาดหลักศาสนาในการดำเนินชีวิตของครอบครัวและเด็กไทยมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น

6) มิติด้านหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับครอบครัวแห่งกลาง ได้แก่ (1) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับครอบครัวยังขาดการบูรณาการข้อมูลและฐานข้อมูลครอบครัวแห่งกลาง และ (2) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับครอบครัวยังขาดการบูรณาการการทำงานทั้งในระดับนโยบายและในระดับพื้นที่อย่างเป็นรูปธรรม

ภาพ 1

สรุปปัญหาปัญหาการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลางเพื่อการส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กตามความคิดครอบครัวนิเวศ

อภิปรายผล

จากการศึกษาปัญหาการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลางเพื่อการส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กตามความคิดครอบครัวนิเวศ มีประเด็นที่น่าสนใจในการนำมาอภิปราย ดังนี้

1. สุขภาพกายและสุขภาพจิตของปู่ ย่า ตา ยายในครอบครัวแห่งกลาง โดยเฉพาะที่อายุมากกว่า 70 ปี และต้องเลี้ยงดูเด็กปฐมวัย (0-3 ปี) โดยลำพังทั้งกลางวันและกลางคืน ถือว่าเป็นภาระที่หนักมาก เพราะการพักผ่อนที่ไม่เพียงพอ ส่งผลให้สุขภาพเสื่อมโทรม ซึ่งเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการเรียนรู้ของปู่ ย่า ตา ยายกลุ่มนี้เป็นอย่างมาก ตามที่กรมกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว (2560) ได้สรุปไว้ว่า ขณะที่ผู้สูงอายุที่อยู่ในวัยควรจะได้พักผ่อนต้องมารับผิดชอบดูแลเด็กที่ยังช่วยตนเองไม่ได้ ในภาวะที่ผู้สูงอายุเองก็ต้องการให้ดูแลเกื้อหนุนเช่นกัน สอดคล้องกับผลการศึกษาของ วณิชชา ณรงค์ชัย (2554) ที่กล่าวว่า ด้วยสภาพการเลี้ยงหลานของปู่ ย่า ตา ยายที่มีข้อจำกัดทางด้านสุขภาพร่างกายและการให้เวลาในครอบครัว เพราะต้องรับภาระบทบาทหน้าที่ ทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคมวัฒนธรรมที่เพิ่มมากขึ้นกว่าเดิม เช่นเดียวกับที่ อุมพร ตรังคมบัติ (2554) ได้กล่าวว่า ครอบครัวที่มีแต่ผู้สูงอายุและเด็กเป็นครอบครัวที่พบมากในชนบท ซึ่งมีผู้สูงอายุทำหน้าที่พ่อและแม่ให้เด็ก แต่ผู้สูงอายุมักวิตกกังวลเกี่ยวกับสุขภาพและความเจ็บป่วยของตนเอง การเลี้ยงดูเด็กของผู้สูงอายุในครอบครัวแห่งกลางจึงเต็มไปด้วยความวิตกกังวล สอดคล้องกับผลการศึกษาของ อารี จำปากลาง และคณะ (2556) ที่พบว่า ร้อยละ 38 ของผู้ดูแล (ปู่ ย่า ตา ยาย) มีความเปราะบางด้านจิตใจ ซึ่งในกลุ่มนี้เป็นผู้ดูแลที่อายุมากกว่าผู้ดูแลอายุน้อย

2. เศรษฐกิจของครอบครัวแห่งกลาง โดยเฉพาะ ย่า ยาย จำนวนมากในครอบครัวแห่งกลาง มีสถานภาพหม้าย เนื่องจากคู่สมรสเสียชีวิตหรือหย่าร้าง มีผลกระทบต่อเศรษฐกิจของครอบครัวแห่งกลางอย่างมาก โดยเฉพาะในกรณีที่พ่อแม่เด็กขาดการติดต่อ ไม่ส่งเงินหรือส่งเงินมาแต่ไม่เพียงพอ พ่อแม่เด็กเสียชีวิต ต้องขัง และครอบครัวแห่งกลางไม่มีรายได้จากแหล่งอื่น สอดคล้องกับผลการสำรวจของสำนักงานสถิติแห่งชาติ (2556, อ้างถึงใน มิ่งสรรพ ขาวสะอาด, 2556) ที่พบว่า ในกลุ่มครัวเรือนที่มีผู้สูงอายุ ครัวเรือนที่มีสัดส่วนความยากจนมากที่สุด คือ ครัวเรือนที่มีเฉพาะผู้สูงอายุกับเด็ก โดยร้อยละ 22 ของครัวเรือนลักษณะนี้มีฐานะยากจน ซึ่ง อุมพร ตรังคมบัติ (2554) ได้สรุปว่า ครอบครัวที่มีแต่ผู้สูงอายุและเด็กเป็นครอบครัวที่พบมากในชนบท ซึ่งผู้สูงอายุเหล่านี้นอกจากต้องเลี้ยงดูหลานแล้ว อาจต้องหาเลี้ยงครอบครัวด้วย ซึ่งพ่อแม่เด็กอาจไม่ได้ส่งค่าเลี้ยงดูหรือขาดการติดต่อไป เช่นเดียวกันกับผลการศึกษาในประเทศนิวซีแลนด์ของ Worrall (2005) ที่พบว่า ปู่ ย่า ตา ยายจำนวนมากมีความเครียดทางการเงินเพราะต้องรับภาระเลี้ยงดูหลาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อหลานเติบโตขึ้น ความต้องการตอบสนองทางอารมณ์ยิ่งเพิ่มมากขึ้น และต้องเข้ารับการศึกษาที่สูงขึ้น ซึ่ง Fitzpatrick (2004) กล่าวว่า ปู่ ย่า ตา ยายในออสเตรเลียได้เปิดเผยถึงการใช้จ่ายพิเศษต่าง ๆ ที่เพิ่มสูงขึ้น ซึ่งส่วนใหญ่เป็นค่าใช้จ่ายในการสนับสนุนหลาน ๆ เพื่อสนองตอบความต้องการทางกายภาพ จิตใจ และสุขภาพของหลาน ๆ โดย Dunne and Kettler (2007) สรุปไว้ว่า การขาดการช่วยเหลือทางการเงิน คือ ความท้าทายของปู่ ย่า ตา ยายที่เผชิญอยู่โดยทั่วไปในออสเตรเลีย

ทั้งนี้ ปู่ ย่า ตา ยายในครอบครัวแห่งกลางจำนวนมากต้องใช้เวลาส่วนใหญ่อยู่กับบ้านเพื่อดูแลหลาน ซึ่งเป็นอุปสรรคสำคัญในการออกไปทำงานหารายได้และการเรียนรู้ที่จำเป็นนอกบ้าน ส่งผลให้ปู่ ย่า ตา ยายขาดความมั่นคงในอาชีพและรายได้ ตามที่ ทิพากรณ์ โพธิ์ถวิล (2554) อธิบายว่า ความยากลำบากของครอบครัวลักษณะเฉพาะส่วนใหญ่เป็นปัญหาด้านการมีอาชีพที่แตกต่างไปจากคนทั่วไป อาชีพที่ครอบครัวแห่งกลางต้องการ คือ อาชีพอิสระ การทำงานที่บ้าน (home workers) และมีตลาดรองรับที่จะทำให้เกิดรายได้ชัดเจน เพียงพอต่อการนำมาใช้จ่ายในครอบครัว แต่เนื่องจากบริการของรัฐที่จัดให้มีเพียงบริการสนับสนุนเงินทุนด้านการประกอบอาชีพ เช่น เงินกู้ยืมประกอบอาชีพ เนื่องจากงานหลักของครอบครัวแห่งกลางเป็นการดูแลหลาน ครอบครัวจึงมีปัญหาด้านรายได้ หรือมีรายได้ไม่แน่นอน

อย่างไรก็ตาม เศรษฐกิจที่ดีของปู่ ย่า ตา ยาย ไม่ได้ส่งผลทางบวกต่อการส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลางเสมอไป หากครอบครัวมุ่งเน้นเพียงการตอบสนองในทางวัตถุให้เด็กในครอบครัวแห่งกลาง สอดคล้องกับที่ อารี จำปากลาง และคณะ (2556) สรุปไว้ว่า เงินส่งกลับจากผู้ย้ายถิ่นทำให้เกิดผลทั้งบวกและลบต่อเด็กได้ ในเวลาเดียวกันเงินส่งกลับเป็นทรัพยากรที่นำไปสู่อนาคตที่ดี แต่ก็อาจมีส่วนช่วยให้เด็กมีโอกาสเข้าไปข้องแวะกับพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมได้ เช่น การสูบบุหรี่ การดื่มแอลกอฮอล์ ซึ่งผู้นำชุมชนมีความเห็นว่า เด็กที่มีพฤติกรรมไม่เหมาะสมส่วนใหญ่ได้รับ

การดูแลจากปู่ ย่า ตา ยาย ซึ่งขาดการขึ้นนำที่ถูกต้องจากพ่อแม่ เงินส่งกลับซึ่งโดยทั่วไปเป็นประโยชน์กับครอบครัวผู้ย้ายถิ่นแต่อาจกลายเป็นดาบสองคมที่ทำให้เด็กเสียหายได้

3. คุณลักษณะของเด็กในครอบครัวแห่งกลาง โดยเฉพาะเด็กที่มีอายุ 12-15 ปี (ระดับมัธยมต้น และ ปวช.1) มีความเสี่ยงในเรื่องพฤติกรรมมากกว่าเด็กช่วงวัยอื่น ๆ สอดคล้องกับที่ วินัดดา ปิยะศิลป์ (2546) กล่าวว่า ช่วงที่เด็กกำลังเข้าสู่วัยรุ่น ปัญหาสำคัญที่เกิดขึ้นในครอบครัว ได้แก่ ปัญหาช่องว่างระหว่างวัย ซึ่งมีสาเหตุมาจากทั้งของตัวผู้สูงอายุและจากตัวเด็กที่เป็นวัยรุ่นเอง โดยเฉพาะในสังคมมีการปรับเปลี่ยนรวดเร็วในปัจจุบัน ทั้งนี้ ผลการศึกษาของ Orb and Davey (2004) ยังที่ได้นำเสนอตัวอย่างความกังวลของปู่ ย่า ตา ยาย เช่น “รู้สึกว่าการเปลี่ยนแปลงอย่างมากไปจากสมัยที่ปู่ ย่า ตา ยายเป็นพ่อแม่” “เห็นว่า มีความจำเป็นที่ปู่ ย่า ตา ยายต้องเรียนรู้ทฤษฎีความเป็นพ่อแม่ในยุคปัจจุบัน” “เห็นว่า ปู่ ย่า ตา ยายในปัจจุบันจำเป็นต้องอ่านหนังสือเกี่ยวกับการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับวัยรุ่นเพื่อที่ปู่ ย่า ตา ยายจะได้เข้าใจการวางตัวในการอยู่ร่วมกับหลาน ๆ ได้” **เด็กในครอบครัวแห่งกลางที่พ่อแม่แยกทางกันไปมีครอบครัวใหม่ ส่งผลทางลบอย่างมากต่อความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลาง** ซึ่งประเด็นนี้เป็นปรากฏการณ์ใหม่ของสังคมไทยที่น่าสนใจมาก แม้ว่าผลการศึกษาของ วณิชชา ณรงค์ชัย (2554) จะพบว่า การอยู่อาศัยร่วมกันของคนข้ามรุ่นในครอบครัวผู้ย้ายถิ่นอีสานเป็นผลมาจากการแลกเปลี่ยนประโยชน์ซึ่งกันและกันของสมาชิกในครอบครัวก่อนการย้ายถิ่นไปทำงาน ในการมอบภาระให้ช่วยอบรมเลี้ยงดูเด็ก และสอดคล้องกับข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมครัวเรือน สำนักงานสถิติแห่งชาติ (2556, อ้างถึงใน มิ่งสรรพ ขาวสอาด, 2556) ที่ระบุว่า สาเหตุส่วนใหญ่ที่เด็กไม่ได้อยู่กับพ่อและ/หรือแม่ เนื่องจากพ่อแม่มีภาระการทำงานอยู่คนละจังหวัด (ร้อยละ 49) และแม้สัดส่วนของสาเหตุเรื่องการย้ายไปทำงานต่างถิ่นของพ่อแม่จะลดลงเล็กน้อย แต่ก็ยังคงเป็นสาเหตุหลักของการอยู่อาศัยในรูปแบบครอบครัวแห่งกลาง

4. ความสัมพันธ์ในระบบครอบครัวนิเวศของครอบครัวแห่งกลาง โดยเฉพาะความสัมพันธ์ที่ไม่ดีระหว่างปู่ ย่า ตา ยายกับลูกหลานคนอื่น ๆ มีส่วนให้ขาดผู้ช่วยแบ่งเบาภาระของ ปู่ ย่า ตา ยาย ในการเลี้ยงดูเด็กทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สังคมและเศรษฐกิจ ซึ่งสอดคล้องกับที่ สมพร รุ่งเรืองกลกิจ (2546) อธิบายว่า ความสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัวชนบทมีการพึ่งพาอาศัยกันระหว่างปู่ ย่า ตา ยาย หรือเครือญาติแบบดั้งเดิมในครอบครัวลดน้อยลงไป แต่เป็นลักษณะครอบครัวเดี่ยวที่ต่างคนต่างอยู่มากกว่า ผู้สูงอายุถูกปล่อยทิ้งให้มีชีวิตลำพัง บ้างก็ให้อยู่กับหลาน ซึ่งโครงสร้างลักษณะครอบครัวที่เปลี่ยนแปลงไปนี้ส่งผลให้ครอบครัว มีความเสี่ยงที่จะเกิดปัญหาในครอบครัว และส่งผลกระทบต่อความสุขของสมาชิกในครอบครัวมากขึ้น

5. สังคม วัฒนธรรม ความไม่เท่าเทียมกันทางเพศระหว่างชายกับหญิงในสังคมไทย โดยเฉพาะเพศหญิงมีหน้าที่เป็นผู้เลี้ยงดูหลักเด็กในครอบครัวแห่งกลางของสังคมไทย ซึ่งเป็นสาเหตุหนึ่งให้ผู้สูงอายุเพศหญิงขาดโอกาสในการเรียนรู้และพัฒนาตนเอง สอดคล้องกับผลการศึกษาของ ทิพาภรณ์ โพธิ์ถวิล (2554) ที่สรุปว่า ทักษะคติหรือมุมมองของสังคมไทย / คนทั่วไปยังให้ความสำคัญเชิงอำนาจกับผู้ชายมากกว่าผู้หญิง ผู้ชายจึงเป็นผู้กระทำ (actor) ต่อผู้หญิง แต่ปล่อยให้เป็นการของผู้หญิงต่อการเลี้ยงดูเด็ก สะท้อนภาพความไม่เท่าเทียมกันทางเพศระหว่างชายกับหญิง **แนวโน้มการเพิ่มขึ้นของพ่อแม่วัยเยาว์ของสังคมไทย** เป็นอีกสาเหตุสำคัญที่ทำให้จำนวนเด็กในครอบครัวแห่งกลางเพิ่มมากขึ้น สอดคล้องกับที่ ทิพาภรณ์ โพธิ์ถวิล (2554) กล่าวว่า ครอบครัววัยรุ่นที่แม่มีวุฒิภาวะน้อยจะส่งลูกไปให้ปู่ย่าตายายเลี้ยงดูแทน ทั้งนี้ การเพิ่มขึ้นของการหย่าร้างและการตั้งครุภัก์วัยเยาว์ในสังคมไทย เป็นสาเหตุสำคัญของการเป็นครอบครัวแห่งกลาง

6. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับครอบครัวแห่งกลาง ยังขาดการบูรณาการข้อมูลและฐานข้อมูลของครอบครัวแห่งกลาง ตลอดจนยังขาดการบูรณาการการทำงานทั้งในระดับนโยบายและในระดับพื้นที่อย่างเป็นทางการ ซึ่งสอดคล้องกับที่ อุทุมพร อินทจักร์ (2553) ที่เสนอว่า กรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่นควรตระหนักถึงความสำคัญของบทบาทของท้องถิ่นต่อการส่งเสริมการเรียนรู้ของครอบครัว โดยผลักดันให้เกิดโครงการสำรวจสภาพการณ์เด็ก เยาวชน และครอบครัวระดับท้องถิ่น เพื่อให้เกิดฐานข้อมูลการเฝ้าระวังสภาพการณ์เด็ก เยาวชน และครอบครัวในระดับท้องถิ่น ซึ่ง ทิพาภรณ์ โพธิ์ถวิล (2554) สรุปว่า ครอบครัวแห่งกลางขาดการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร ส่งผลให้ขาดโอกาสในการเข้าถึงบริการ

สวัสดิการที่รัฐได้จัดให้ ซึ่งบริการสวัสดิการสังคมยังขาดการจัดบริการแบบองค์รวม ส่งผลให้บริการดังกล่าวไม่สามารถเข้าถึงมิติชีวิตของครอบครัวลักษณะเฉพาะ (รวมถึงครอบครัวแห่งกลาง) บริการของรัฐจึงเป็นบริการที่แปลกแยกจากครอบครัว ดังจะเห็นว่า ครอบครัวแห่งกลางจะใช้บริการของรัฐเมื่อจำเป็น ครอบครัวต้องดูแลและช่วยเหลือตนเองก่อน และไม่คาดหวังบริการของรัฐ

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัย

1. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีแนวทางปฏิบัติในการทำงานกับครอบครัวแห่งกลางเป็นพิเศษกว่าครอบครัวทั่วไป และมีการจัดสรรงบประมาณในการดำเนินงาน
2. ควรจัดการเรียนรู้ที่จำเป็นเพื่อการประกอบอาชีพที่บ้าน หรือการรวมกลุ่มอาชีพใกล้ ๆ บ้าน เพื่อสนับสนุนและส่งเสริมให้ครอบครัวมีส่วนร่วม มีรายได้ที่มั่นคงเพียงพอและสอดคล้องกับวิถีชีวิตครอบครัวแห่งกลาง
3. ควรส่งเสริมให้ครอบครัวแห่งกลางเรียนรู้แนวทางการดำเนินชีวิตของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อให้ครอบครัวมีภูมิคุ้มกัน สามารถพึ่งพาตนเองได้ภายใต้สภาวะการณที่เปลี่ยนแปลง
4. ควรส่งเสริมให้ครอบครัวแห่งกลางรวมตัวเป็นกลุ่มช่วยเหลือกันเอง และทำงานเป็นเครือข่ายของครอบครัวแห่งกลาง เพื่อให้การสนับสนุนระหว่างสมาชิกครอบครัวทั้งในด้านเศรษฐกิจและสังคม ตลอดจนการสร้างอัตลักษณ์เชิงบวกของครอบครัวแห่งกลาง
5. ควรสนับสนุนให้เกิดการรวมกลุ่มของครอบครัวแห่งกลางในชุมชน เพื่อรวมเข้าเป็นเครือข่ายความร่วมมือและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกับเครือข่ายองค์กรชุมชน และหน่วยงานต่าง ๆ ในท้องถิ่น
6. ควรสร้างระบบการคัดกรอง ค้นหา ส่งต่อ และช่วยเหลือครอบครัวแห่งกลางเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ ครอบครัวแห่งกลางที่มีความพร้อม ครอบครัวแห่งกลางที่ขาดความพร้อมบางด้าน และครอบครัวแห่งกลางที่อยู่ในภาวะยากลำบาก เพื่อจัดการเรียนรู้และบริการทางสังคมได้สอดคล้องกับความต้องการของแต่ละครอบครัว และจัดทำคู่มือการคัดกรองครอบครัวแห่งกลาง เพื่อจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับสภาพครอบครัว
7. ควรจัดการเรียนรู้ทักษะชีวิตครอบครัวหรือหลักสูตรครอบครัวศึกษาในสถานศึกษาทุกระดับ ทั้งในระบบนอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อให้ครอบครัวได้เรียนรู้ตลอดชีวิตผ่านช่องทางต่าง ๆ ที่หลากหลาย
8. ควรจัดให้มีหลักสูตรหรือโรงเรียนพ่อแม่สำหรับปู่ ย่า ตา ยายในครอบครัวแห่งกลาง เพื่อเสริมความรู้และทักษะที่เหมาะสมตามสถานการณ์และบริบทของครอบครัว
9. ควรสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ระหว่างบ้านและโรงเรียน ผ่านกิจกรรมเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างเด็ก ครู ผู้ปกครอง โดยพัฒนาครูให้สามารถเฝ้าระวัง ให้คำปรึกษา แนะนำ ช่วยเหลือ และประสานเครือข่ายในการช่วยเหลือเด็กทั้งในสถานศึกษาและในครอบครัวแห่งกลาง
10. ควรส่งเสริมให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องบูรณาการความร่วมมือจัดทำระบบฐานข้อมูลครอบครัวแห่งกลางที่ใช้ร่วมกันตามนโยบายดิจิทัล ทั้งการออกแบบระบบ การจัดเก็บ การส่งต่อ การแลกเปลี่ยน และการใช้ฐานข้อมูลครอบครัวแห่งกลางร่วมกัน
11. ควรสร้างกลไกการทำงานของเครือข่ายที่เชื่อมโยงการทำงานร่วมกันระหว่างเครือข่ายต่าง ๆ ในระดับพื้นที่และระดับองค์กร โดยการจัดทำระบบฐานข้อมูลเครือข่ายทางสังคมด้านครอบครัวแห่งกลาง การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ และเครื่องมือในการทำงานกับครอบครัวแห่งกลางที่มีรูปแบบและความต้องการที่หลากหลาย

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีงานวิจัยในด้านการสร้างระบบการคัดกรอง ค้นหา ส่งต่อ และช่วยเหลือครอบครัวแห่งกลาง เพื่อจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับสภาพครอบครัวแห่งกลาง
2. ควรมีงานวิจัยองค์ความรู้เจาะจงสำหรับปู่ ย่า ตา ยายในครอบครัวแห่งกลาง เพื่อเสริมความรู้และทักษะที่เหมาะสมตามสถานการณ์และบริบทของครอบครัว
3. ควรมีงานวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนากลไกการทำงานของเครือข่ายเพื่อเชื่อมโยงการทำงานร่วมกันระหว่างเครือข่ายต่าง ๆ ในระดับพื้นที่และระดับองค์กร

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- กรมการปกครอง. (2559ก). รายงานสถิติจำนวนประชากรและบ้านประจำปี พ.ศ. 2554. http://www.stat.dopa.go.th/stat/statnew/upstat_age.php
- กรมการปกครอง. (2559ข). จำนวนประชากรแยกอายุ จังหวัดนครราชสีมา เดือนธันวาคม พ.ศ. 2558. http://www.stat.dopa.go.th/stat/statnew/upstat_age.php
- กรมกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว. (2560). นโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนาศูนย์ครอบครัว พ.ศ. 2560-2564. http://www2.opsmoac.go.th/more_news.php?cid=1395&filename=index
- กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. (2559). รายงานฉบับสมบูรณ์โครงการจัดทำยุทธศาสตร์กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ พ.ศ. 2560-2564. สำนักงานคณะกรรมการข้อมูลข่าวสารของราชการ. <http://www.oic.go.th/FILEWEB/CABINFOCENTER18/DRAWER003/GENERAL/DATA0000/00000037.PDF>
- จิตตินันท์ เดชะคุปต์. (2556). แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับครอบครัว. สาขาวิชามนุษยนิเวศศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ทิพากรณ์ โพธิ์ถวิล. (2554). โครงการศึกษาสวัสดิการสำหรับครอบครัวลักษณะเฉพาะ. สมาคมครอบครัวศึกษาแห่งประเทศไทย.
- นิพนธ์ พัวพงศกร. (2554). รายงานชีวิตคนไทยในสองทศวรรษของการพัฒนา นัยยะต่อการเปลี่ยนแปลงนโยบายสาธารณะสำหรับความความเป็นอยู่ของครัวเรือนไทย. สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย.
- มิ่งสรรพ์ ขาวสอาด. (2556). ชีวิตคนไทยในสองทศวรรษของการพัฒนา. สถาบันศึกษานโยบายสาธารณะ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- วณิชชา ณรงค์ชัย. (2554). การอยู่อาศัยร่วมกันของคนข้ามรุ่นในครอบครัวผู้ย้ายถิ่นอีสาน [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ไม้ได้ตีพิมพ์]. สาขาวิชาสังคมวิทยาการพัฒนาศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- วินัดดา ปิยะศิลป์. (2546). ครอบครัวกับวัยรุ่น. สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว.
- สมพร รุ่งเรืองกลกิจ. (2546). ลักษณะครอบครัวอีสานกับการส่งเสริมสุขภาพจิต. คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- อารี จำปากล้วย, ปัทมา ว่าพัฒนางศ์, กาญจนา ตั้งชลทิพย์, แครี่ ริคเตอร์, นิพัทธ์ พันภัย, และ ชาริต้า ประสิทธิ์หิมะ. (2556). ลูก ๆ เป็นอย่างไรเมื่อพ่อแม่ย้ายถิ่น. สถาบันวิจัยประชากรและสังคมมหาวิทยาลัยมหิดล.
- อุทุมพร อินทจักร์. (2553). การพัฒนายุทธศาสตร์การส่งเสริมการเรียนรู้ของครอบครัวสำหรับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์ ไม้ได้ตีพิมพ์]. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อุมาพร ตรังคสมบัติ. (2544). จัดบำบัดและการให้คำปรึกษาครอบครัว (ฉบับปรับปรุงครั้งที่ 1) (พิมพ์ครั้งที่ 5). ศูนย์วิจัยและพัฒนาครอบครัว.

ภาษาอังกฤษ

Dunne, E. G., & Kettler, L. J. (2007). Grandparents raising grandchildren in Australia: Exploring psychological health and grandparents' experience of providing kinship care. *International Journal of Social Welfare*, 16(1), 1-13.

Fitzpatrick, M. (2004). *Grandparents raising grandchildren*. Council on the Aging.

Orb, A., & Davey, M. (2004). *Perceptions of grandparents as primary caregivers of their grandchildren*. Curtin University of Technology, Western Australia.

Thompson, S., & Aked, J. (2009). *A guide to measuring children's well-being*. New Economics Foundation.

Worrall, J. (2005). *Grandparents and other relatives raising kin children in Aotearoa/ New Zealand*.

Grandparents Raising Grandchildren Chari Table Trust.